

POLSKIE TOWARZYSTWO NUMIZMATYCZNE
ODDZIAŁ W BIAŁYMSTOKU

4
1995

Białostocki

Numizmatyk

Jan Siedlecki

BONY MIEJSKIE MIASTA BIAŁEGOSTOKU Z 1915 ROKU

Komplet 9 bonów miejskich miasta Białegostoku z 1915 roku kupiłem latem 1990 roku w Gdańsku w czasie Jarmarku Dominikańskiego od pewnego kolekcjonera z Krakowa. Już wtedy zainteresowała mnie historia tej konkretnej emisji, ale także i szerzej zainteresowała mnie sprawa druku i obiegu bonów miejskich na naszym terenie w XIX wieku. Po przejrzaniu dostępnej na ten temat literatury wyrobiłem sobie pewien pogląd na tę sprawę. I oto teraz korzystając z okazji, że białostocki oddział PTN obchodzi swoje 30-lecie pragnę podzielić się swoimi spostrzeżeniami z innymi kolekcjonerami pieniądza papierowego.

TŁO HISTORYCZNE

Ze względów politycznych zaborca rosyjski tłumił wszelkie przejawy samorządu miejskiego słusznie obawiając się, iż może to się przyczynić do rozszerzenia świadomości narodowej Polaków na terenie ziem zaboru rosyjskiego. Te nikłe i okrojone formy samorządu miejskiego, które istniały nie miały znaczących uprawnień. Np. nie miały żadnych praw finansowych. O emisji bonów miejskich nie było nawet mowy. T. Jabłoński w swym *"Katalogu pieniędzy polskich i używanych na ziemiach Polski 1794-1965"* (Warszawa 1967) podaje aż 10 nazwisk emitentów bonów wydawanych w Białymstoku w latach 1860-1863. Ale były to bony nie miejskie, lecz prywatne, wydawane przez najczęściej żydowskich lub niemieckich właścicieli fabryk i przemysłowców, którzy wyemitowali je z myślą o robotnikach pracujących w ich fabrykach. Ponieważ w latach 1860-1862 doszło do kryzysu monetarnego objawiającego się zniknięciem z obiegu wszystkich drobnych i metalowych pieniędzy robotnicy fabryk białostockich dostawali od pracodawców wypłatę w bonach, za które mogli kupować różne towary sprzedawane w sklepach przyfabrycznych. Najczęściej były to różne nominały kopiejkowe. Wśród nazwisk emitentów bonów prywatnych w Białymstoku spotykamy następujące: M. Rafałowski, A. Sussman, N. Tykociński, M. Silberstein, M. Kohn, J. Rataker, H. Rabinowicz, J.H.N. Nuszyński, Ch. Biszkes Chazyn i A. Perelmuter. Bony te kursowały do końca 1863 roku, kiedy to rząd rosyjski zakazał dalszych emisji, a kursujące wśród społeczeństwa bony kazał emitentom wycofać z obiegu i wypłacić. Kolejne bony papierowe, tym razem niemieckie pojawiły się w Białymstoku za sprawą okupanta niemieckiego w czasie I wojny światowej w 1915 r.

Okupacja przez wojska niemieckie terytorium byłego Królestwa Polskiego rozpoczęła się na dobre dopiero w lipcu-sierpniu 1915 r. Pierwszym posunięciem władz okupacyjnych na tych ziemiach było wprowadzenie marek niemieckich jako waluty obiegowej obok rubli rosyjskich. Stałym dążeniem władz niemieckich była chęć obniżenia kursu rubla w stosunku do marki niemieckiej. Jeszcze jesienią 1914 roku kurs marki do rubla wynosił jak 2:1, a więc za 200 marek można było otrzymać 100 rubli. Ale już 10 marca 1915 roku obniżono kurs rubla. Od tego dnia za 200 marek można już było otrzymać 120 rubli. Dalszą obniżkę kursu rubla zarządził głównodowodzący frontem wschodnim Paul von Hindenburg 11.XI.1915 roku. Kurs od tej chwili wynosił 150 marek za 100 rubli. Wprawdzie niemieckie władze okupacyjne dopuściły do obiegu marki Rzeszy Niemieckiej na terytorium okupowanym Królestwa Polskiego, ale przez kilka pierwszych miesięcy ilość gotówki niemieckiej była znikoma, gdyż w większości przypadków wojsko niemieckie nie płaciło gotówką, lecz wydawało tzw. kwity rekwizycyjne, których realizacja szła bardzo wolno. Polityka walutowa Niemiec szła po linii minimalnego angażowania się w wypłaty w walucie niemieckiej. Jednocześnie musimy pamiętać o tym, że tereny zajęte przez Niemców straciły łączność z resztą Rosji oraz oczywiście z rosyjskim Bankiem Państwowym emitującym ruble. Obszar późniejszego Ober-Ostu odcięty linią frontu od reszty Rosji dysponował tylko tą ilością waluty rublowej, jaka znajdowała się tam w chwili wkroczenia wojsk niemieckich. Ilość ta była niewystarczająca jeśli chodzi o potrzeby gospodarcze zajętego terytorium. Filie banków warszawskich i petersbuskich w chwili odwrotu wojsk rosyjskich bądź to zostały ewakuowane całkowicie, bądź też na polecenie władz wywiozły całą posiadaną gotówkę. Z obiegu znikł pieniądz metalowy, kruszcowy, gdyż uległ tezauryzacji przez miejscową ludność. Brak bilonu był dotkliwie odczuwalny. W zaistniałej sytuacji zarządy miejskie niektórych miast polskich np. Częstochowy, Łodzi i Sosnowca postanowiły wypuścić swoje bony miejskie opiewające na ruble. Miasta te uregulowały przez to sprawę obiegu pieniężnego, ale też i swoje potrzeby kredytowe. Warto dodać, że w Łodzi bony kursowały też w powiatach przyległych miastu. W Łodzi bony miejskie emitował Komitet Giełdowy, który też udzielił gwarancji i zabezpieczenia. Kurs tych bonów utrzymywał się na poziomie bliskim parytetowi. Bony miejskie służyły tu także jako sposób pokrycia deficytów miejskich. W związku z rosnącymi potrzebami finansowymi miast emisje zwiększono. Jak się oblicza emisja bonów miejskich osiągnęła na jesieni 1915 roku łączną sumę ok. 20 mln rubli. W przypadku takich miast jak Łódź, Częstochowa czy Sosnowiec to same zarządy miast wystąpiły z inicjatywą wyemitowania bonów miejskich. Jak zobaczymy później w przypadku Białegostoku sytuacja była odmienna.

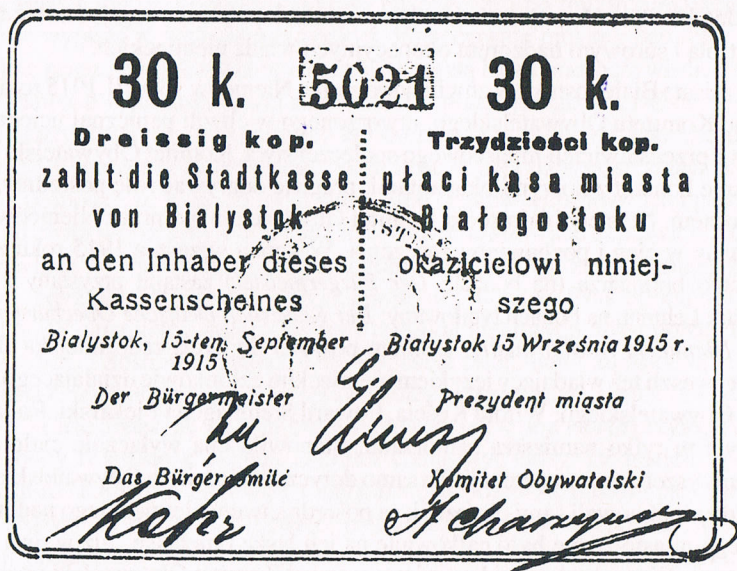
Już 19.VI.1915 roku w czasie pomyślnie rozwijającej się ofensywy niemieckiej, jakby przewidując przyszłe zdobycze terytorialne, Niemcy wprowadzili w życie nową ustawę dotyczącą samorządów miejskich. Nową ordynację zastosowano dla miast mających powyżej 20 tys. mieszkańców. Zgodnie z punktami ordynacji wszystkie stanowiska

burmistrzów miast z nowo zdobytych terenów miały być obsadzone urzędnikami komunalnymi powołanymi z Niemiec. Pod względem języka urzędowego zastosowane miało być równouprawnienie języka polskiego i niemieckiego.

Miasta uzyskały osobowość prawną i samorząd. Nowa ordynacja jednocześnie ściśle określała zadania miast w zakresie podatków, miejskiego budownictwa drogowego, szkolnictwa, policji, opieki nad chorymi i ubogimi. W stosunku do samorządów miejskich Niemcy stosowali inną taktykę aniżeli zaborcy rosyjscy. Pozwalali na powstawanie i działalność samorządów miejskich a także tzw. Komitetów Obywatelskich powstających spontanicznie w różnych miastach na terenach byłego zaboru rosyjskiego. Niemcy oczywiście popierali samorządy miejskie i Komitety Obywatelskie w swoim dobrze pojętym interesie. Wiedzieli bowiem doskonale, że mogą być one bardzo przydatne w realizacji celów ich polityki. Rozumieli ich rolę w usprawnianiu administracji lokalnej. Po początkowym okresie pewnego luzu okupacyjne władze niemieckie z reguły roztrząsały nad nimi bezwzględna kuratelę. A więc samorządy w miastach polskich mogły działać tylko pod ścisłą kontrolą i surowym nadzorem okupacyjnych władz niemieckich.

Zarząd miasta Białegostoku w chwili wkroczenia Niemców 13.VIII.1915 roku spoczywał w ręku Komitetu Obywatelskiego, utworzonego w chwili panicznej ucieczki wojsk rosyjskich z przedstawicieli miejscowego społeczeństwa. Komitet Obywatelski nawiązał niezwłocznie kontakt z nowymi okupantami, pragnąc odgrywać rolę pośrednika między nimi, a miastem. Niestety białostocki Komitet Obywatelski był przez Niemców świadomie spychany w cień i pozbawiony znaczenia. W końcu września 1915 roku zwykłego niemieckiego burmistrza (na bonach: *Der Bürgermeister*) zastąpił przysłany z Niemiec nadburmistrz Lehman na bonach tytułowany: *Der Kaiserlich Deutsche Oberbürgermeister - Cesarsko Niemiecki Nadburmistrz*. Lehman powołał do życia radę miejską (feirat), w skład której weszli też władający językiem niemieckim członkowie działającego cały czas Komitetu Obywatelskiego: Witold Kościa, Edward Steinhagen i Piekarski. Rada miejska (beirat) była tu tylko namiastką samorządu. Stanowiła ona wyłącznie ciało doradcze pozbawione wszelkich kompetencji. To samo dotyczyło Komitetu Obywatelskiego. Właściwą władzę sprawowali sami okupanci, za pośrednictwem niemieckiego nadburmistrza wobec czego miasto zdane było całkowicie na ich łaskę i niełaskę. Już w dwa tygodnie po wkroczeniu Niemców komendant miasta wezwał Komitet Obywatelski i oznajmił, że miasto musi złożyć 300 tysięcy marek lub 180 tysięcy rubli kontrybucji i uwięził 10 obywateli jako zakładników. 30 sierpnia 1915 roku wpłacono zebrane wśród białostoczan 10 tysięcy rubli, ale Niemcy się tym nie zadowolili. Musiano zebrać też i resztę sumy, co oczywiście spowodowało dramatyczne zmniejszenie się ilości tej waluty wśród obywateli. Po pierwszych tygodniach pewnej swobody w ruch puszczona została potężna machina administracyjna okupanta. Okupanci poddali ludność Białegostoku ścisłej ewidencji i kontroli. Zorganizowali biuro meldunkowe i w bardzo szybkim czasie zaopatrzyli wszystkich w dowody osobiste. Niemcy przystąpili do wymierzania i surowego egzekwowania

podatków, którym podlegały posiadłości ziemskie, nieruchomości miejskie, przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe. Wobec narastających trudności aprowizacyjnych już jesienią 1915 roku Niemcy wprowadzili kartki na chleb, kaszę, kaszę mannę i fasolę. Mimo ogromnych niedoborów artykułów spożywczych Niemcom udało się niedopuszczyć do niekontrolowanego wzrostu cen żywności. Ustalili administracyjnie ceny maksymalne, za przekroczenie których groziły surowe kary. Wycofujący się Rosjanie zniszczyli turbiny elektrowni białostockiej, a wieżę ciśnienia i most kolejowy wysadzili w powietrze. W dwa dni po zajęciu miasta Niemcy uruchomili elektrownię, a w kilka dni potem wodociąg. W przeciągu sierpnia i września 1915 roku potrafili Niemcy uruchomić wszystkie urzędy, utworzyć i wyszkolić milicję, ściągnąć ogromną kontrybucję, usunąć rosyjskie szyldy, zarekwirować miedź, zarejestrować byłych wojskowych rosyjskich, wyznaczyć szereg nowych podatków (m.in. za posiadanie psa), ponaprawiać bruki miejskie, a także wydać rozporządzenie o wprowadzeniu do obiegu bonów miejskich miasta Białegostoku.

PRZYCZYNY WPROWADZENIA

Główną przyczyną był po prostu fakt, że generalnie brak było pieniędzy. Kontrybucja spowodowała drenaż waluty rublowej, a z kolei marki niemieckie napływały bardzo powoli i w wysoce niewystarczającej ilości. Drobną monetą kruszcowa z obiegu, gdyż uległa tezauryzacji. Wobec powyższych faktów obroty handlowe były bardzo utrudnione. Wytworzyła się pewna próżnia, którą trzeba było szybko wypełnić. Ale obok tych czynników czysto ekonomicznych, pewne znaczenie, mógł mieć też i aspekt polityczny. Niemcom mogło zależeć na przychylnym stosunku Polaków do nowych władz

okupacyjnych. Przecież na bonach białostockich umieszczono też napisy w języku polskim. Widniały tu też podpisy 2 członków białostockiego Komitetu Obywatelskiego. Inaczej więc niż w przypadku Łodzi, Częstochowy i Sosnowca to nie rada miejska, lecz sami Niemcy, drogą administracyjnego zarządzenia nakazali wypuścić bony miejskie miasta Białegostoku, jako tzw. *Kassenschein* (kwity kasowe) nadając im walor pieniądza obiegowego.

OPIS BONÓW

Zaznaczam na wstępie, iż opis dotyczy bonów z mojej prywatnej kolekcji.

DATY EMISJI

Zasadniczo były dwie daty emisji bonów miejskich miasta Białegostoku. Pierwsza data to 15 września 1915 roku. Data ta widnieje na bonach o następujących nominałach:

30 kopiejek (z lewej i prawej strony) - 80x102 mm

1 rubel (z lewej i prawej strony) - 83x102 mm

oraz

1 Marka (z lewej strony) **60 kop.** (z prawej strony) - 87x113 mm

3 Marki (z lewej strony) **1 Rubel 80 kop.** (z prawej str.) - 91x114 mm

5 Marek (z lewej strony) **3 Ruble** (z prawej strony) - 112x90 mm

10 Marek (z lewej strony) **6 Rubli** (z prawej strony) - 116x93 mm

Druga data to 1 października 1915 roku. Data ta widnieje na 3 bonach o najwyższych nominałach:

20 Marek (z lewej strony) **12 rubli** (z prawej strony) - 104x148 mm

50 marek (z lewej strony) **30 rubli** (z prawej strony) - 112x189 mm

100 Marek (z lewej strony) **60 rubli** (z prawej strony) - 112x188 mm

TEKST

Tekst jest dwujęzyczny. Z lewej strony w języku niemieckim, a z prawej w języku polskim. Na bonie o najwyższym nominale wartości 100 Marek tekst w języku niemieckim brzmi następująco: *100 Mark. Hundert Mark zahlt die Stadtkasse von Bialystok an den Inhaber dieses Kassenscheines. Bialystok den 1 October 1915. Der Kaiserlich Deutsche Oberbürgermeister. Das Bürgercomite.*

Po prawej stronie tego bonu tekst w języku polskim brzmi następująco: *60 Rubli. Sześćdziesiąt rubli płaci Kasa miasta Białegostoku okazicielowi niniejszego. Białystok 1 Października r.1915. Cesarsko Niemiecki Nadburmistrz. Komitet Obywatelski.*

PIECZĘCIE

Na białostockich bonach występują 3 rodzaje pieczęci (tu od razu trzeba zastrzec, że znane są też egzemplarze najniższych nominałów bez żadnych pieczęci, a zaopatrzone

jedynie w numer. Ale najprawdopodobniej są to egzemplarze, które nie zdążyły wejść do obiegu).

1. Pierwszy rodzaj pieczęci

Okrągła, gumowa, w kolorze niebieskim. W środku nieudolnie wykonany herb miasta z orłem w górnym polu i z Pogonią litewską w dolnym. W otoku napis:

DER DEUTSCHE OBERBÜRGERMEISTER. BIALYSTOK

Taka pieczęć widnieje na 3 najmniejszych nominałach bonów o wartościach 30 kopiejek, 1 rubla oraz 1 marki (60 kop.)

2. Drugi rodzaj pieczęci

Okrągła, gumowa, w kolorze niebieskim, bez herbu miasta, w otoku napis: KAISERL. DEUTSCHER OBERBÜRGERMEISTER. W środku pieczęci napis BIALYSTOK. Taka pieczęć widnieje na 6 pozostałych nominałach bonów (autor widział bon o wyższym nominale - 10 Marek z pierwszym rodzajem pieczęci).

3 M. №24451 Rub. 80 Kop.	
Drei Mark zahlt die Stadtkasse von Bialystok an den Inhaber dieses Kassenscheines	Jeden rubel kop. 80. płaci kasa miasta Białegostoku okazicelowi niniejszego
Bialystok, 15 September 1915	Bialystok, 15 Września 1915 r.
Der Bürgermeister	Przewodniczący miasta
Das Bürgerkomitee <i>Offenberg</i>	Komitet Obywatelski <i>W. J. Isakowicz</i>

3. Trzeci rodzaj pieczęci

Podłużny, w dwóch liniach, w kolorze czerwonym lub niebieskim. Tekst w języku niemieckim brzmi następująco: *Markwert ungültig. Einlösung nur nach dem Rubelwert.*

W tłumaczeniu na język polski: *Wartość w markach unieważniona. Wykup tylko na ruble.*

Ten rodzaj pieczęci używano w końcowej fazie obiegu bonów, a więc według posiadanych informacji przez pewien czas latem 1916 roku. W mojej kolekcji 3 rodzaj pieczęci w kolorze niebieskim występuje na bonie o nominale 1 Marka (60 kop.), a w kolorze czerwonym występuje na bonach o nominałach 3 Marki (1 rubel 80 kop) i 100 Marek (60

rubli). Widziałem bony, gdzie trzeci rodzaj pieczęci występuje też (tylko w kolorze czerwonym) i na innych nominałach (1 Marka, 10 Marek, 20 i 50 Marek).

PODPISY

Każdy bon podpisany był przez 3 różne osoby. Zwykle był to burmistrz lub ktoś w jego zastępstwie, następnie nadburmistrz (lub ktoś w jego zastępstwie) oraz 2 członków

Komitetu Obywatelskiego. Na całej serii bonow wydrukowanych z datą emisji 15 września 1915 roku jest też wydrukowany napis *Der Bürgermeister* co na język polski przetłumaczono jako prezydent miasta. Nieco niżej wydrukowany też jest napis *Das Bürgercomite* co oznacza Komitet Obywatelski.

Ale na 3 bonach o najwyższych nominałach z datą emisji 1 października 1915 roku (20,50 i 100 Marek) widzimy już zasadniczą zmianę. W miejsce napisu *Der Bürgermeister*

wydrukowano inny napis odzwierciedlający zmienioną sytuację polityczną i prawną miasta. Teraz widzimy tu napis *Der Kaiserlich Deutsche Oberbürgermeister* co przetłumaczyć należy jako *Cesarsko Niemiecki Nadburmistrz*.

Podpisy są z reguły nieczytelne. Rozczytaliśmy tylko 2 podpisy - A.Chanyński i E. Steinhagen. Łącznie wyróżniliśmy 8 różnych rodzajów podpisów występujących na bonach.

PAPIER I DRUK

Najgorszy papier zastosowano do dwóch najmniejszych nominałów 30 k. i 1 rubel. Słaba jakość papieru mogła by przemawiać za tym, że mógł on być wyprodukowany na miejscu. Co do wyższych nominałów, tj. 1 Marka (60 kop), 3 Marki (1 rubel 80 kop), 5 Marek (3 ruble) i 10 Marek (6 rubli) jego lepsza jakość i gramatura wskazywałyby na to, że sprowadzono go z Niemiec. Natomiast 2 najwyższe nominały posiadają bardzo interesujące znaki wodne, a z kolei bon o nominałe 20 Marek ma najciekawsze rozwiązania kolorystyczne i dekoracyjne. Papier do tych bonów był na pewno sprowadzony z Niemiec, a prawdopodobnie były one też tam drukowane. Nazwiska projektanta bonów białostockich nie znamy. Warto tu może jeszcze dodać, że tylko na bonach o nominałach 5 i 10 Marek druk i rysunek są ułożone wertykalnie. Na wszystkich innych są one horyzontalne.

KOLOR PAPIERU I DRUKU

30 kop. kolor bładozielony, kolor druku - czarny

1 rubel kolor papieru beżowy, kolor druku - ciemnoniebieski

1 Marka (60 kop.) kolor papieru szary, kolor druku - czarny

3 Marki (1 rubel 80 kop.) kolor papieru szary, kolor druku

- ciemnoniebieski

5 Marek (3 ruble) kolor papieru szary, kolor druku - zielony

10 Marek (6 rubli) kolor papieru szary, kolor druku - zielony

20 Marek (12 rubli) kolor papieru żółty, kolor druku - czarny

50 Marek (30 rubli) kolor papieru jasnozielony, kolor druku

- ciemnozielony

100 Marek (60 rubli) kolor papieru złotobrazowy, kolor druku

- brązowy

NUMERY SERYJNE I WIELKOŚĆ EMISJI

Numerы seryjne na wszystkich nominałach bonów są w kolorze czarnym. Ciekawe jest przesłedenie jakie są najwyższe numery na wszystkich bonach z kolekcji oraz spoza niej.

5021 to najwyższy numer na bonie o nominale 30 kopiejek.

Ale mam też w kolekcji inny bon, bez stempli i podpisów z numerem 7020

4228 to najwyższy numer na bonie o nominale 1 rubel.

27503 (!) to najwyższy znany mi numer na bonie o nominale 1 Marka (60 kop.) W katalogu T.Jabłońskiego jest zamieszczona fotografia tego bonu. W kolekcji mam 2 bony - normalny z obiegu o numerze 6251 oraz bon bez stempli i podpisów z numerem 16858. 2445 to najwyższy numer na bonie o nominale 3 Marki (1 rubel 80 kopiejek). Pochodzi on z mojej kolekcji.

1013 to najwyższy numer na bonie o nominale 5 Marek.

8078 to najwyższy numer na bonie o nominale 10 Marek jaki widziałem. U mnie w kolekcji bon ten ma numer 2741.

627 to najwyższy numer na bonie o wartości 20 Marek (12 rubli). Pochodzi z mojej kolekcji.

355 to najwyższy numer na bonie o wartości 50 Marek. Pochodzi on z mojej kolekcji.

Najwyższy znany mi numer na bonie o wartości 100 Marek to 194. U mnie w kolekcji znajduje się bon o numerze 184.

Oczywiście na temat wielkości emisji nie możemy nic twierdzić na pewno. Proste matematyczne wyliczenia pozwalają ostrożnie szacować wielkość emisji w markach niemieckich na 250-300 tys. i 150-180 tys. w rublach rosyjskich. Liczby te mogą ulec zmianie.

PRZYCZYNY WYCOFANIA

Niemieckie władze okupacyjne początkowo witały z zadowoleniem i promowały wprowadzenie pieniądza zastępczego w postaci bonów miejskich w różnych miastach Królestwa Polskiego. W przypadku Białegostoku same go wprowadziły drogą odgórnych zarządzeń. Niebawem przekonały się jednak, że emisja bonów miejskich to środek obosieczny, który w znacznym stopniu zakłóca normalną cyrkulację pieniężną. Samym zaś zainteresowanym miastom też przysparzał sporo kłopotów. Siła nabywcza bonów była bowiem z natury rzeczy ograniczona do terenu samego miasta, ewentualnie najbliższej okolicy i nie można było zakupywać za nie żywności w bardziej oddalonych częściach kraju. Osobiście wątpię by bony białostockie krążyły także w powiecie białostockim.

Ponieważ zarządy miast przemysłowych ześrodkowały w swym ręku całą sprawę apro wizacji, przeto bony powracały do kas miejskich w formie zapłaty za dostarczaną ludności żywność. Ale na tym kończyła się ich rola. Do zakupu żywności przez zarządy miast nie mogły być używane, wskutek czego miasta brnęły tylko coraz bardziej w trudności kredytowe. Zlikwidowano te emisje gdy sytuacja pieniężna i kredytowa na to pozwoliła. Według autora niniejszego artykułu bony miasta Białegostoku były w użyciu przede wszystkim w okresie od września 1915 roku do połowy 1916 roku. Trzeba pamiętać o tym, że 17.04.1916 r. Niemcy widząc wszystkie ujemne strony emisji miejskich powołali do życia tzw. *Niemiecki Bank Wschodni - Ostbank für Handel und Geverbe, Darlehnskasse Ost. Posen*, który wyemitował dla obszarów tzw. Ober-Ostu, a więc dla obszarów Białostockizny, Grodzieńszczyzny i Wileńszczyzny specjalną walutę o nominałach rublowych (20 kop., 50 kop., 1 rubel, 3, 10, 25 i 100 rubli). Nowa waluta miała walor uniwersalności i to głównie sprawiło, że ta emisja wyparła białostocką emisję miejską, która straciła w tej nowej sytuacji rację bytu. Emisja z 17.04.1916 roku znalazła swoją kontynuację i rozwinięcie w drugiej emisji z 4.04.1918 r. o nominałach już tym razem markowych. Jeszcze do niedawna duże ilości banknotów obu emisji spotkać było można na terenach między Białymstokiem, a Wilnem. Rząd niemiecki dbał o to, aby nowych banknotów dla Ober-Ostu była wystarczająca ilość. Konkludując, można stwierdzić, że białostockie bony miejskie były sposobem zagospodarowania pewnej pustki w obiegu pieniężnym jaka się wytworzyła w sierpniu - wrześniu 1915 roku. Można powiedzieć, iż była to w pewnym sensie konieczność ekonomiczna okresu przejściowego. Po części też zdecydowano się na emisję bonów miejskich Białegostoku ze względów politycznych - w grę wchodziłaby chęć zjednania sobie miejscowej ludności. W momencie gdy Niemcy opanowali sytuację na terenie Ober-Ostu na tyle, by móc wyemitować pieniądz o charakterze bardziej uniwersalnym dalsza emisja bonów miejskich straciła sens.

BIBLIOGRAFIA:

Przy pisaniu niniejszego artykułu autor wykorzystał następujące prace:

K. Filipow - "Z zapisków kolekcjonera", artykuł zatytułowany „Bony na Białostockiznie” (w): *Gazeta Współczesna* z 25.II.1984 r.

T. Jabłoński - *Katalog papierowych pieniędzy polskich 1794-1965*, Warszawa 1967

S. Kauzik - *Gospodarka finansowa Rosji, Niemiec i Austro-Węgier na ziemiach polskich w czasie Wielkiej Wojny*, (w): *Polska w czasie Wielkiej Wojny (1914-1918)*, t.4 Finanse, Warszawa 1939

K. Skubiszewski - *Pieniądz na terytorium okupowanym*, Poznań 1960

* Niemożliwym okazało się dotarcie do poszczególnych numerów *Gazety Białostockiej* z 1915 roku.

№ 355

30 R.

30 R.

50 Mark

30 Rubli

FÜNFZIG MARK

TRZYDZIEŚCI RUBLI

zahlt die Stadtkasse
von BIALYSTOK

placi
Kasa miasta Białegostoku

an den Inhaber dieses Kassenscheines

okazicielowi niniejszego.

Bialystok den 1 October 1915.

Białystok 1 Października r. 1915.

Der Kaiserlich Deutsche Oberbürgermeister

Cesarsko Niemiecki Nadburmistrz

Das Bürgercomité

Komitet Obywatelski

50 M.

50 M.

■ Rb. 4228 ■ rb.

Ein Rubel Jeden rubel
zahlt die Stadtkasse płaci kasa miasta
von Bialystok Białegostoku
an den Inhaber dieses okazicielowi niniej-
Kassenscheines szego

Bialystok, 15-ten September
1915

Bialystok 15 Września 1915 r.

Der Bürgermeister

Prezydent miasta

Das Bürgercomité

Komitet Obywatelski

Kober

A. Charysz

30 k. 5021 30 k.

Dreissig kop. Trzydzieści kop.
zahlt die Stadtkasse płaci kasa miasta
von Bialystok Białegostoku
an den Inhaber dieses okazicielowi niniej-
Kassenscheines szego

Bialystok, 15-ten September
1915

Bialystok 15 Września 1915 r.

Der Bürgermeister

Prezydent miasta

Das Bürgercomité

Komitet Obywatelski

Kober

A. Charysz

20 MARK

№ 527

20 Mark

12 Rubli

ZWANZIG MARK

DWAŃNAŚCIE RUBLI

ZÄHLT DIE STADTKASSE

placi

von BIALYSTOK

Kassa miasta Białegostoku

an den Inhaber dieses Kassascheines

okazicielowi niniejszego

Bialystok den 1 October 1915.

miastystok i Października 1915 r.

Der Kaiserlich Deutsche Oberbürgermeister

Gosarsko Niemiecki Nadburmistrz

F. M. Witz

Das Bürgerkomitee

Komitet Obywatelski

Stachyła

Kochan

12 RUBLI

100 M.

№ 184

100 Mark

60 Rubli

60 R.

HUNDERT MARK

ШЕЩЬДЗИЕСІЯТ РУБЛІ

placi

zahlt die Stadtkasse
von BIALYSTOK

Каса міста Білэстэку

an den Inhaber dieses Kassenscheines

оказиелови минейшего.

Bialystok, den 1. Oktober 1915.

Білыстэ, 1 Паўдзiевнiка р. 1915.

Der Kassenführer
Der Bürgermeister

Сасарско Нiемiеcki
Надурмiстрз

Das Bankkomitee

Комитет Обывателски

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

100 W.

100 R.

3 M. №24451 Rub. 80 Kop.

Drei Mark zahlt die Stadt-
kasse von Bialystok an den
Inhaber dieses Kassenschei-
nes

Jeden rubel kop. 80.
płaci kasa miasta Białego-
stoku okazicielowi niniejsze-

Bialystok, 15 September 1915.

Bialystok, 15 Września
1915 r.

Der Bürgermeister

Przewydzent miasta

Das Bürgerkomitee

Komite Obywatelski

Stępiński

W. Piłowski

1 M. 6254 60 k.

EINE MARK
ZAHLT DIE STADTKASSE
VON BIALYSTOK
an den Inhaber dieses
Kassenscheines

Sześćdziesiąt kopiejek
PŁACI KASA MIASTA
BIAŁEGOSTOKU
okazicielowi niniejszego.

Bialystok 15 September 1915.

Bialystok d. 15 Września 1915.

Der Bürgermeister

Przewydzent miasta

Das Bürgerkomitee

Komite Obywatelski

Stępiński

W. Piłowski

№1013

5 Mark

Fünf Mark zahlt die Stadtkasse von Bialystok an den Inhaber dieses Kassenscheines.

Bialystok, 15-ten September 1915

Der Bürgermeister
Bialystok
Das Bürgercomité

3 Ruble

Trzy ruble płaci Kasa miasta Białegostoku okazie-
lowi niniejszego.

Białystok 15 Września 1915 roku.

Prezydent miasta

Komitet Obywatelski

W. J. W. W.
W. J. W. W.

№ 2741

10 Mark

Zehn Mark zahlt die Stadtkasse von Bialystok an den Inhaber dieses Kassenscheines.

Bialystok, 15-ten September 1915

Der Bürgermeister
Bialystok
Das Bürgercomité

6 Rubli

Sześć rubli płaci Kasa miasta Białegostoku okazie-
lowi niniejszego.

Białystok 15 Września 1915 roku.

Prezydent miasta

Komitet Obywatelski

W. J. W. W.
W. J. W. W.